

49 Jetter, W.: *Die Predigt als Gespräch mit dem Hörer* (in: *Homiletisches Lesebuch*, 206.)

50 Engemann, W.: *Einführung in die Homiletik*, 130.

51 I. m. 366.

52 Kiss Jenő: *Hármasban Isten színe előtt*. Exit Kolozsvár, 2010.

53 Engemann, W.: *Einführung in die Homiletik*, 526.

54 Gráb, W.: *Predigtlehre. Überreligiöse Rede*. Vandenhoeck & Ruprecht, 2013, 292.

Az egyházi kultúra és a lelkészszerkezet

Szerkesztőségünk – eltérve iratlan, de általában követet szabályától, amely szerint nem közlünk sorozatot – egy bizonyára nagy érdeklődésre számíto, négy olyan tanulmányt jelentet meg az ez évi négy számban, amelyek „szociológiai és szervezeti” sajátosságainak szempontjából vizsgálja a református egyházat, illetve a református lelkészeket. A kutatómunka 33 református lelképásztor gondolatait, érzéseit dolgozza fel. Az első tanulmány a pénz világról szól és az előző számban közöltük. A második tanulmány a fenti címmel, a lelkész szerepének hatalmi dimenzióját vizsgálja. (a szerkesztő)

Ebben a tanulmányban a református lelkési identitást abból a szempontból vizsgáljuk, hogy 33 lelképásztorral készült interjú tükrében milyen kérdések és dilemmák rajzolódnak ki a szolgálathoz kötődő hatalom gyakorlása közben.¹ Bár a hatalom nem explicit módon része a lelkési identitás főbb témáinak, de a „sorok között” több szempontból is előkerülnek e témát érintő kérdések, indulatok, dilemmák. Az interjúk fényében úgy tűnik, hogy a hatalomhoz kapcsolódó kérdések megjelennek egyházszervezeti, gyülekezeti szinten éppúgy, a lelkész önmagához és Istenhez való viszonyában. A tanulmányban annak járunk utána, hogy a lelkészek milyenek látják az egyház implicit vagy explicit megjelenő hatalmi viszonyait.

In dieser Studie wird die Identität des Pastors im Spiegel von 33 Interviews aus dem Aspekt geprüft, welche Fragen und Dilemma sich bei der Ausübung der mit der Erfüllung des Dienstes verbundenen Macht stellen. Obwohl die Macht explizit kein wesentliches Thema für die Identität des Pastors ist, tauchen „zwischen den Zeilen” aus mehreren Aspekten Fragen, Emotionen und Dilemmas auf. Im Spiegel der Interviews scheinen in diesem Zusammenhang sowohl auf der Ebene der Kirchenorganisation, als auch auf der der einzelnen Gemeinden aber auch im Verhältnis des Pastors zu sich und zu Gott Fragen im Zusammenhang mit Macht auf. In der Studie wird geprüft, wie die Pastoren die implizit oder explizit vorhandenen Machtverhältnisse der Kirche sehen.

Bevezetés

„A hatalom kérdésének – legalábbis az Újszövetségben – nincs központi jelentősége. Persze ha azt gondoljuk, hogy az ember és ember közötti kapcsolat mindig alapvetően a hatalomról szól, akkor mondhatjuk, hogy a keresztyén emberek közötti kapcsolat is a hatalom körül forog. Mondhatjuk – de a Biblia nem ezt mondja; más a megközelítése”² – állapítja meg egy előadásában Zalatnay István. E témával kapcsolatban a sok kimondatlan feszültség és a hatalmi viszonyok kuszasága miatt, Lynn R. Buzzard egyik cikkében képiesen az egyház „megkereszteletlen aktivitásának” nevezi a hatalommal való élelt és visszaélést.³

Az Újszövetség az *ἐξουσία* és a *δύναμις* szavakat használja a hatalom kifejezésére. Az első jelentése inkább az erkölcsi és jogi értelemben vett uralkodás, kiváltság és képesség.⁴ A *δύναμις* szó mintegy 120 helyen fordul elő az Újszövetség lapjain. A *δύναμις* az antik világban úgy jelent meg, mint a kozmoszt mozgásban tartó erő, mely az istenség hatalmát jelöli. A Szentírásban ezzel szemben az Isten hatalma nemcsak mint a kozmosz ősi oka és a természetet mozgatóereje jelenik meg, hanem Isten a történetem ura.⁵ Isten az, aki létrehozta az élővilágot (Jer 27,5; Jer 32,17) és aki kiterjeszti hatalmát az emberekre, hogy

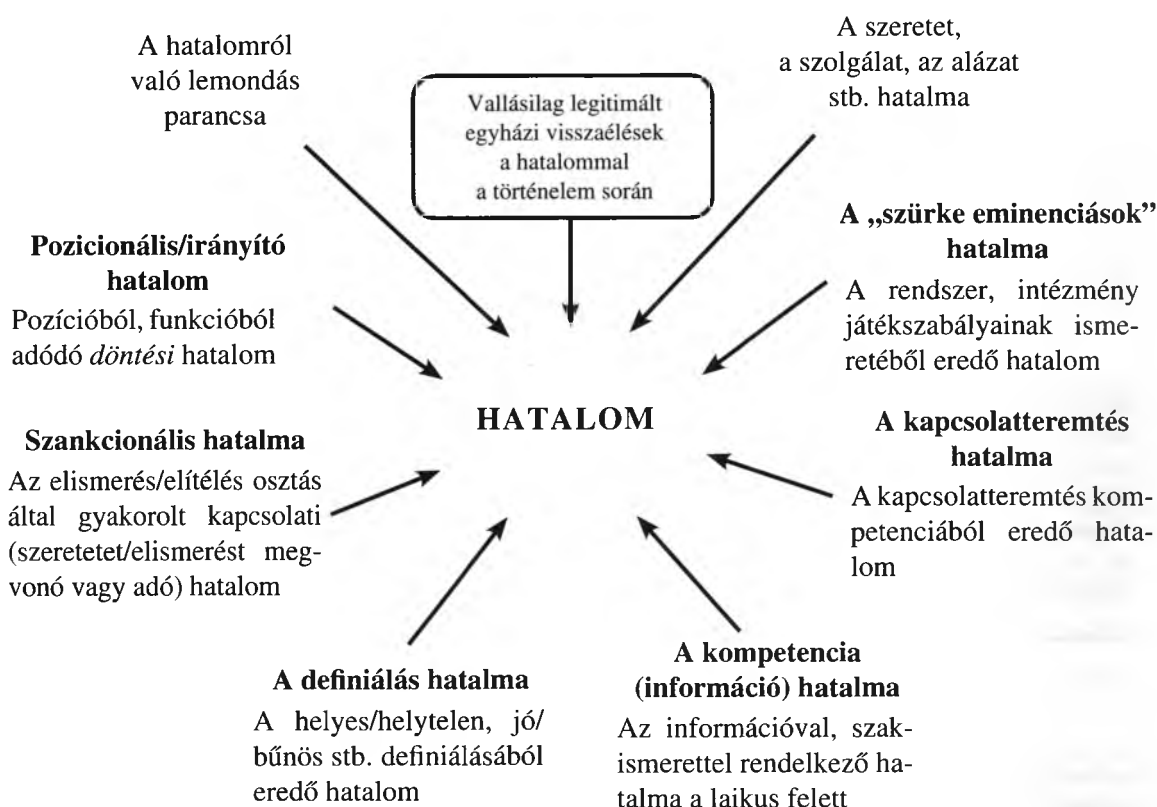
tervét a történelemben is véghezvigye (2Móz 15,13; 5Móz 3,24; Zsolt 46,1; Zsolt 86,16). A hatalom Istenhez tartozik, aki hatalmat delegál, hatalommal ruház fel embereket feladatokra (5Móz 8,18; Ézs 40,29; Mik 3,8; Mt 22,29; 1Kor 2,4; Ef 3,7). A delegált hatalom célja lehet akár politikai (Esz 1,3; Lk 20,20), katonai (1Krn 20,1), vagy más küldetés, ami a közösség (Isten népe, gyülekezet, világ) megmentésére, javára szolgál. Ha valaki a hatalmat magának tulajdonítja és saját hasznára él vele, akkor az önámítás (5Móz 8,17–18; Hós 2,7–9; Jn 19,10–11) és Isten előtt nem kedves. Egyedül Jézus az, akinek a hatalom nemcsak adatott (Jn 5,27; Jn 17,2), hanem Isten Fiaként lényéhez kötött (Mt 9,6–7; Lk 4,36). Jézusnak hatalma van a láthatatlan világ erői felett is (Róm 8,38; Kol 2,10; Lk 9,1). Pálnál a keresztyén életet, mint Istentől hatalommal felruházott létformát írja le. Krisztussal közösségben a hívő felveheti a harcot a bűn, a halál és a törvény hatalmával (Róm 6–8) és erőt kap a bizonyágtévő életre (2Tim 1,7–8).⁶ Péter második levelében is találkozunk ezzel a hatalom-értelmezéssel, „Az ő isteni ereje megajándékozott minket mindazzal, ami az életre és a kegyességre való, azáltal, hogy megismerjük őt, aki saját dicsőségével és erejével hívott el minket.” (2Pt 1,3) Az idézett szakasz kontextusából kitűnik, hogy ez az erő a tudáson és az erényes életen át

sugárzik. Péter az erőt nem passzív energiának, hanem egy alapnak és motivációnak tekinti, hogy a keresztyén életvitel során Krisztusról tegyen bizonyosságot az életünk (2Pt 1,5–9).

Bár a hatalom nem explicit módon része a lelkészi magtörténeteknek (Kernnarration), de a „sorok között” több szempontból is előkerülnek e témát érintő kérdések, indulatok, dilemmák. A tartalomelemzés során a hatalom kérdésköre négyféle szinten jelent meg az interjúkban: egyházszervezeti kérdések körében, gyülekezeti kapcsolatokban, a lelkész önmagához és Istenhez való viszonyában. Ebben a tanulmányban annak járunk utána, hogy a lelkészek milyenek látják az egyház implicit vagy explicit megjelenő hatalmi viszonyait.

A hatalom és siker személyes megélésének kihívásai

A közgazdaságtan klasszikusának számító Adam Smith éleslátással írja a hatalom kísértéséről: „a hiúság érdekkel bennünket, nem a jólét vagy a gyönyör.”⁷ S ezzel a kísértéssel a cölibátusban élő papnak, szegénységi fogadalmat tett szervezetenek, vagy a polgári létben élő lelkésznek is számot kell vetnie.⁸ Hiszen a hatalom kérdése nemcsak a szervezet különböző szintjein és a közösségi kapcsolatok szintjén jelenik meg, hanem az egyén belső viszonyulásaiban is reflexióra váró kérdés. Hézsér Gábor a következő ábrában foglalta össze az egyházi vezetés során a hatalom kérdéseinek főbb aspektusait:

1. ábra⁹

Amint az ábra is szemlélteti, a hatalmi játszmák többsége emberi kapcsolatokban jelenik meg: Ki milyen erős játékos, hozzánk képest hol helyezkedik el belső mentális térképünkön, kiket tartunk tekintélyszemélyeknek, véleményvezéreknek? Kik azok, akiknek ránk kellene hallgatniuk? A belső pozicionálásban azonban nemcsak a másik embernek szánunk rangot, hanem saját magunkat is elképzeljük a másikhoz képest. Az adott kommunikációs helyzetben megmutatkozhat, hogy mennyire vagyunk rendben, lehetek rendben a másik szemében, vagy a saját szempontjaim alapján. Egy lelkész így vall erről:

„Én 3 hónapig vergődtem, hogy én nem vagyok [a lelkész előd neve]. Nem tudok úgy prédikálni. Más ez a gyülekezet. [Az előző] gyülekezet kis gyülekezet, látható, átfogható, otthon vagyok benne, ismernek az emberek, nagyon szeretnek. Óriási tekintélyem lett azzal, hogy nemcsak az ukázokat adtam, hanem együtt dolgoztam a

férfiakkal. Például ebből kifolyólag is vívtuk a hit harcait.” (27,6)

A viszonyok rendszerében saját magunkhoz is viszonyulunk, de ebben nemcsak a másik emberhez, hanem az Istenhez való kapcsolatunk is meghatározó. Ahogyan Benkő Antal fogalmaz: „A keresztyén emberkép lényeges összetevője, hogy az egyén nem abszolút, hanem csak relatív létező: Istentől függ, és csak benne teljesedhet ki egészen. Igazán csak benne valósíthatja meg önmagát.”¹⁰ A hatalom, siker és kudarc kérdéseiben a lelkészek az önmagukkal való viszonyt elsősorban a közösséghez és az Istenhez való viszony fényében értelmezték:

„Eltelik pár évtized, az ember tapasztalt ilyet is meg olyat is. És kapott hideget, meleget, meg ahogy mondani szokták, adtam is meg kaptam is. Sok mindenen átment az ember és bárkiben kialakul egy rutin, persze kialakul a rutin, de nagyon nagy tragédia, ha egy lelkipásztor rutin-

ből csinálja a dolgokat. Ha nem jelenik meg újra és újra isteni kegyelem. Te így gondolnád, de írok egy új tant. Keresni és mindenképpen azt gondolom, hogy alázat kell, beismerés kell, annak elismerése, hogy nem tudom egyedül vinni a gyülekezetet. Szolgatársi közösség kell hozzá. Ez nem ilyen egyszerű feladat. A lelkipásztornak is van ömbere, régi természetű.” (27,8)

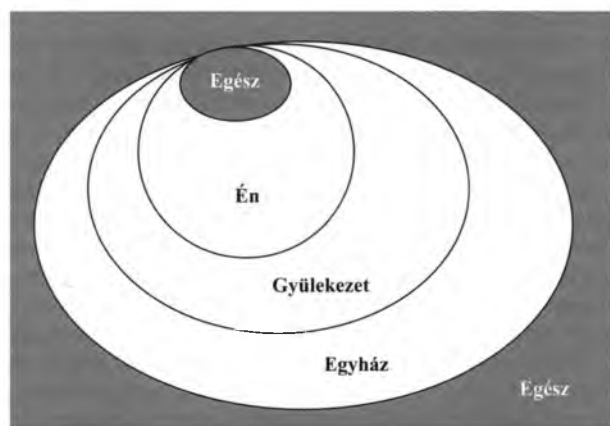
„Amikor rád pakolódik az élet, hát én marhára élveztem. Tehát ez a »se ne legyél sablonos, se ne legyél rutinos,« de maradj alázatos. Nahát, ez nem mindig sikerült, de ja... Szóval az nagyon jó dolog volt.” (12,26)

„Nem kell, hogy engem megtapsoljatok. Én soha nem hiszem, vagy legalábbis nem motivál ez, hogy most akkor 3000-en tapsolnak. Ebben megfürödhetsz, de mégis azt gondolom, hogy az Isten valami miatt jól látta azt, hogy nekem sokkal több alázatra van szükségem”. (12,42)

Ahogy az idézetek is mutatják, a véleményformálásban elért siker nemcsak hatalmat jelent a társas kapcsolatokban, hanem az önbizalomra és az önértékelésre is hatással van.

Az emberi hatalom viszonylagossága a legfelsőbb hatalomhoz képest

Az Istennel kapcsolatban olyan „önmegvalósítást” élhet át a hívő, amikor az Egészre kérdez rá s magát ehhez az Egészhez kapcsolja és ebből a szempontból értelmezi helyét a világban.¹¹ A lelkészinterjúkban is megjelenik Isten személyes jelenléte és az Egész feletti uralma. A hívő számára a legbelsőbb önismeret és az Egész összefüggésben jelenik meg. Isten az, akivel a legbelsőbb másdságban párbeszédben állunk és Augustinus szavaival élve: „Jól ismersz te Uram engemet, akárki vagyok (...) Semmi igazat nem mondom a világnak olyat, amit te előbb nem hallottál tőlem. Te sem hallasz semmi olyasmit tőlem, amit nem te mondottál előzőleg nekem.”¹² Ugyanakkor Isten az egész világ ura, aki idő és tér felett egészében látja és uralja a világot. Krisztus a személyes megváltóm, aki egyben pantokrátor, a világ ura.¹³

2. ábra¹⁴

Az egyházi világszemléletben fellelhető az, amiről Vass Csaba a következőképpen fogalmaz: „A hagyományos társadalmak valamilyen transzcendens középponthez viszonyítva élték életüket: minden, a legjelentéktelenebbnek is tűnő cselekedeteiket, de még vágyaikat, óhajait is ehhez a középponthez mérték, s csak azt fogadták el, amely e transzcendens viszonyítási középpontnak megfelelt, amelyet az

elfogadhatott.”¹⁵ Isten úgy jelenik a lelkészinterjúkban is, mint akinek a hatalma viszonylagossá teszi az emberi hatalom minden formáját:

„Én Istenben és az Ő Fiában mindig a megszabadító és a nagyon szolidáris Istent és Urat, a hatalom egyedüli birtokosát ismerem fel, tehát minden hatalmat, amelyik a hatalmaskodással, a hatalom túlterjeszkedésével összefüggésben, azt kritikusan látom, és elutasítom. Ezzel szemben a befogadó hatalmat, amelyik a hatalmat, hatalmának az eszköztárát arra használja, hogy elfogadja a másikat, különösen is a legkisebket, azt pedig támogatom. Egészen döbbenetes történeteknek lehettem így a tanúja, tehát ez sokszor, azt kell mondjam, hogy kritikus, hogy mondjam, hát tartást kölcsönzött, vagy hogy kényszerített rám, amiben az intézményes egyházban nem mindig ismertem fel ennek a megvalósítóját.” (8,18)

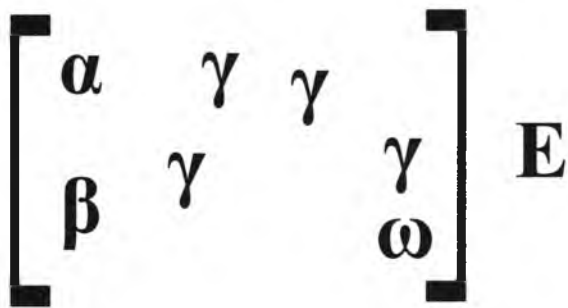
„Belefutottam lelkészbe, aki nyalógép volt és ugye benyalta magát egy olyan helyre, és most abban tetszeleg, és ott jól érzi magát. Lelke rajta, tehát csinálják. Bárki. Csak az én gyomrom nem veszi be. Mert én, nem tudnék megállni Isten színe előtt úgy, hogy ezeket a dolgokat vállalom, mert hiteltelen.” (7,120)

„Én nem tartom fontosnak azt, hogy az embernek legyen egyfajta politikai elköteleződése, viszont azt nagyon fontosnak tartom, hogy egy keresztény embernek legyen értékrendje. Az előfordulhat, hogy a politikai lovat az ember alól kilövik. Ilyenkor az ember nagyot koppan és rájön arra, hogy hát igen, lehet, hogy a Bibliát kellett volna többet olvasni, mint politikailag betáncolni egy két helyzetbe. Ettől szenved a református egyházunk is, nagyon is. Ők jelentősen beletáncoltak ebbe a dologba. Most ebben is vannak. Nehéz visszatáncolni ebből a dologból és szerintem nem is akarnak, mert ez súlyos milliárdokat jelent a bevételből. Ez egy olyan dolog, ami a politikai elköteleződésnek a velejárója, ámde Isten országát nem nagyon építi. (...) Tehát az Isten élő dolgokat hoz létre és nem az emberi kapcsolatokon és nem a politikai tőkén keresztül, hanem az Ő Szentlelkén keresztül, ami élő és ható dolog. Ezért nagyot is néztek sokszor a gyülekezetben, amikor azt mondtam, hogy egy dolog sosem a pénzen fog megbukni. És amikor Isten egy-két dologban mellém állt és millió forintokat letett egyik pillanatról a másikra, sőt volt olyan, hogy igazából egy bizonyos összegnek a kétszeresét le tudtuk tenni az asztalra. Akkor csak azt éreztem, hogy Isten véghez viszi a dolgokat, amiket szeretne. Viszont, aki nem tud hűségesen megmaradni a kegyelemben, az elsodródik. Nem biztos, hogy ez örök bűne lesz annak, de az biztos, hogy a következményeivel számolni kell.” (7,81)

Rangdinamika a gyülekezeti viszonyokban

A társas kapcsolatok szintjén több olyan rangdinamikai kérdéssel találkozunk a lelkészinterjúkban, melyek megértéséhez a Schindler-féle rangdinamikai modell adhat szempontokat. Schindler szerint a csoportok létrejöttében és életében kulcsfontosságú az a környezet, amiben a csoport létrejön.¹⁶ A környezet ugyanis különböző kihívások elé állítja a létrejövő csoportot és a csoport lényegében arra szerveződik, hogy kimondott vagy implicit célok mentén megvalósítsa küldetését, kivívja magának a túlélés jogát.¹⁷ Bármilyen emberi csoportosulás ösztönszerűen különböző

pozíciókat hív életre. A csoport elsőszámú vezetője az alfa, akiben akkor bíznak a csoport tagjai, ha benne látják a csoportcélok megvalósulásának garanciáját, ha őt tartják a legmegfelelőbb vezetőnek. A csoport legtöbb tagja az alfához kötődik, formálisan vagy informálisan vezető a csoportot. A következő pozíció a csoportban a béta, aki mintegy az alfa jobb keze, a szakértő, a tanácsadó, az utasítások végrehajtásának felelőse a csoportban. A csoport tagjai a gammák, akik elsősorban az alfához kapcsolódnak. Rendszerint a csoportok kitermelnek maguknak egy ómega pozíciót is. A csoportban keletkező feszültségek levezetésének egyik elszenvédője a bűnbak, a belső ellenség, az inkompetens, esetenként a bohóc számkivetett pozíciója ez.

3. ábra¹⁸

A csoportban a rangok nem állandó pozíciót jelentenek, hanem mozgásban vannak. Az alfa pozíciót hosszabb-rövidebb ideig betöltheti valaki, de előfordulhat, hogy idővel a béta lép elő a vezető (alfa) pozícióba, vagy akár az ómega lesz a csoport vezetője, vagy kilépése esetén egy másik csoport alfája. A csoporton belül előfordulhat, hogy egyes gammák az ómegához kötődnek és távozása esetén akár követhetik is új csoportjába.¹⁹

Bár elvi szinten a gyülekezet vezetője a presbitérium és a fontosabb ügyekben közösségi döntés az ideális, de napi szinten a vezetői feladatokat a lelkészek látják el.²⁰ Ami elvi szinten működik, vezetéstudományi megközelítésben anomáliákat vet fel: a lelkész, aki úgy egyenjogú tagja a presbitériumnak, hogy közben a presbiterek lelkigondozója is, ugyanakkor teljes munkaidejében a gyülekezetben dolgozik és a közösség fizetett „alkalmazottja.”

A vita a demokratikus működésnek természetes része, és helyi szinten, ahány gyülekezeti közösség, annyiféle megoldás születik a rendszer problémáira. A lelkészintertjük tükrében látszik, hogy nem minden gyülekezetben zökkenőmentes a működés, és akár rangdinamikai játszmák is kialakulhatnak:

„A gyülekezet termeinek, mindenféle helyiségéről a gyülekezet presbitériuma dönt. Ezt ő [a lelkész] eldöntötte egy személyben anélkül, hogy bárkit értesített volna, tehát nem is került a presbitérium elé, mint megbeszélendő kérdés.” (5,75)

„Vannak még ilyen vezetélmélet, meg nem tudom mi, ami, tehát csak azt gondolom, hogy egy 25 éves lelkész hogy kap szét a presbitérium, ha neki nincs alapvető vezetélmélete, tudásháttere, akkor nagy segítség lenne, ha ez is bekerülne a tanulásba.” (3,59)

Rangdinamikai megközelítésben a lelkészek többnyire az alfa pozíciót töltik be, bár egylelkészes gyülekezetekben is előfordulhat, hogy a lelkész béta vagy ómega szerepbe kerül-

het a gyülekezet vezető testületén belül, de ez utóbbi szerepek elsősorban a többlelkészes gyülekezetekben jelennek meg.

Olyan gyülekezetekben, ahol informálisan két vezető lelkész van, ott a rendszer magában hordozza a „most akkor ki a vezető?” feszültségét, akár a gyülekezeti tagok számára is. Ebből a szerepkonfliktusból akár kapcsolati konfliktus is kialakulhat a kollégák között:

„Olyan helyeken lehettem [lelkész], ahol 2–2 főnököm volt. Ami abból a szempontból volt izgalmas, mert nem voltak jóban. (...) nem tudtak egymással együtt dolgozni. Nagyon különös volt őrlődni a két ember között, mert ha az egyikkel jóba voltál, a másik rögtön az ellenségének tekintett, ha nem is ennyire súlyosan, de mindenesetre nehéz volt bármelyikükhöz kapcsolódní. Ebből a szempontból nagyon sokat tanultam ebből, hogy ha egyszer az Úristen két lelkészi helyet adott, akkor ragaszkodni kell ahhoz, hogy ez a két ember, két lelkész soha ne hallgasson másra. Ne lehessen egymás ellen hangolni. Mert ezt később észre is vettem, hogy kifejezetten voltak emberek, akik erre apelláltak, hogy egyikről a másiknak mondtak valamit, egymás ellen lehetett hangolni.” (16,32)

A zsinat-presbitéri elv kettős vezetési modellje is tisztázandó helyi szinten a feladat és felelősségi körök tekintetében. A gyülekezet gondnoka és lelkésze között is feszülhet olyan ellentét, ami rangdinamikai szempontból is értelmezhető, és előfordulhat, hogy az alfa szerepét a gondnok tölti be. Ennek egy sajátos példája, amikor az egyik egylelkészes gyülekezetben a lelkész ómega szerepbe került a gondokhoz képest:

„A helyen sok konfliktusom volt, egy betánista gyülekezet volt, ahol a gondok úr ezt képviselte, én már (...) akkor már számomra a törvényeskedő kereszténységtől elfordultam, és ez a prédikációmban is megjelent, úgy annyira, hogy a principálisom azt kérte, hogy helyezzenek el. De nem ordítózunk, meg szemtelenkedünk, visszafafázunk, nem erről szolt ez a történet, vagy, hogy nem végeztem el a szolgálatomat, vagy elkéstem volna vagy valami, szó nincs erről, én mindent elvégeztem, de hogy az én kegyességem és az ő kegyessége más volt.” (6,29)

A rangdinamikai modell fényében a beosztott lelkész általában béta, esetleg gamma szerepbe kerül. Három- vagy többlelkészes gyülekezetben gyakrabban juthat a gamma, de az ómega szerepe is egy lelkésznek:

„Nekem fura, hogy én mindig azt mondtam, hogy (név) a vezető lelkész. Van egy beosztott lelkész és vagyok én a segédlelkészüik mindkettőjüknek, és ha senki nem ér rá én úgyis itthon vagyok. Sokszor azért ez nehéz. Azért én is lelkész vagyok. Én is akarok. Legyen nekem is egy csoportom, vagy nem tudom.” (29,22)

„Ott nyilván volt egy főnököm, és négyen voltunk együtt lelkészek, én voltam a legfiatalabb a legkisebb felelősséggel, megkaptam a feladatot, és azt kellett végrehajtanom. Utána az ember, nem is azt mondom, hogy leteszi a munkát és nyugodtan hátradől, a lelkészi munka nem ilyen, de mégis azért a felelősségnek a nagy részét a főnököm viselte.” (30,28)

„Az új főnököm felmérte, hogy milyen a gyülekezet, hogy mik az ő tervei, kivel szeretne együtt dolgozni, kivel kevésbé, akkor én az utóbbi kategóriába tartoztam. Vannak dolgok, amiben más a látásmódunk, és [neki], mint főnöknek, mint vezetőnek az volt a fontos, hogy olyan emberekkel vegye körül magát, akikkel nagyon jól és közvetlenül együtt tud működni. Úgyhogy kedvesen és

mindenfélle konfliktus nélkül, de azt tudatta velem, hogy hát lehetett tudni, hogy ha találok helyet, és ha elkerülök majd onnan, akkor ő azt szívesen támogatja és nem tart vissza.” (30,26)

A világi szervezeti kultúrához képest az egyházi közegben a rangdinamikai mozgások családi-testvéri felhangokat is kaphatnak. Sokkal inkább az együttműködést és a magyar szervezeti kultúrában kis hatalmi távolságnál is családiasabb viszonyokat hangsúlyozva beszélnek egyes lelkészek az egyházi kultúráról:

„Mindig lelkésztársnak hívtam, soha nem teológus, soha nem beosztott lelkész. Lelkésztárs. Pedig senki nem voltam. Hét évig voltam mellette, beosztott lelkészként. Utána kerültem ide nyolc évvel ezelőtt.” (23,11)

„El lehet képzelni a segédlelkészt, nahát, engem nem így kezeltek. A főnökek se így kezeltek. Amikor azt mondom, hogy fiuként kezeltek, akkor azt komolyan gondoltam. Hogy mertük egymást szeretni és ebben benne voltak az atyai fülesek is idézőjelben. Ha le kellett csesznie, akkor lecsesztek, amikor megérdemeltem. Amikor meg lázadni kellett, akkor meg én lázadtam, azt meg ők érdemelték meg. De igen a gyülekezet az nagyon szerető közeg volt, meg közösség.” (12,29)

Az idézett interjúkból úgy tűnik, hogy az ideális egyházi vezetői stílus a demokratikus stílus felhatalmazó formáin túl „testvéri” viszonyt is jelent.²¹

Az egyházi szociális mező hatalmi dimenziója

Az egyházban valljuk, hogy az Isten országa nem e világból való.²² Ugyanakkor az ember „második természete”²³ a rendszer, amiben él és mozog, és az emberi szervezetekre jellemző működés alól az egyház sem kivétel. Az intézményekhez való kötődés nagymértékben meghatározza az identitásunkat és az önértékelésünket.²⁴ Ezek a miliók saját „játékszabályokkal” bírnak, meghatározzák a benne lévők viselkedési, gondolkodási, öltözködési szokásait s egyben egyfajta életfilozófiát is közvetítenek.²⁵ Társadalmi státuszunkat nemcsak azt határozza meg, hogy milyen környéken élünk, kikkel barátkozunk, hanem azt is, hogy mit tartunk értéknek.²⁶ Schulze megállapítása szerint univerzális, minden milióra egyformán kiterjedő norma- és értékrendszer nem létezik. Az életterek, mint sajátos miliók „szociokulturális gravitációs térként”²⁷ működnek, melyek az életstílus, a képzettség és az életkor függvényében homogén egységet alkotva jönnek létre. Épp ezért Leitner identitás helyett inkább identifikációról beszél. Az adott társadalmi miliónek úgynevezett „ikonográfiai kánonja” van, amely viselkedési normákat határoz meg, standardizált szerepeket kínál az emberek számára.²⁸ Mint minden szervezet életében, ebben a szervezetben is nagyon fontos szerep jut a belső mentális térképeknek, hogy a szervezeti, formális viszonyok mellett informálisan ki hol van a többiekhez és a vezetőhöz képest.²⁹ Ennek a „belső pozicionálásnak” példái jelennek meg a következő idézett mondatok szóhasználatában is:

„Tekintélyénél meg szerethetőségénél fogva sokkal beágyazottabb a lelkészek között, mint mondjuk én.” (12,38)

„Ő volt a Zsinat főtitkára, tehát az egész nagy Zsinatnak a – mondjuk úgy mondanám most, hogy a házelnök, tehát ő volt az egész apparátus vezetője.... fölmentem a püspöki titkárságra” (8,15)

„Aztán röviden kellett azzal szembesülnöm, hogy igazából a felső vezetésnek ez nem volt érdekes. Sem anyagilag, sem más szempontból nem volt téma, akkor éppen egy egyházpolitikai konstelláció miatt gyorsan be kellett ezt a helyet tölteni. Hogy az elődömet lehessen meneszteni.” (6,56)

„Ő illetve hát azokkal az emberekkel beszélgetve a missziói munka kapcsán, akik azokban a kis gyülekezetekben éltek és így megtört az életük és ezekkel az emberekkel az egyházpolitika sosem törődött. Inkább dobálta őket és kivetette őket és eszközként kezelte őket és inkább próbálta őket manipulálni.” (7,74)

A szóhasználatban is megjelenő belső viszonyulások a szervezeti kultúra sajátos lenyomatai. Schein így definiálja a szervezeti kultúra jelenségét: „A szervezeti kultúra nem más, mint a szervezet tagjai által elfogadott, közösen értelmezett előfeltevések, értékek, meggyőződések, hiedelmek rendszere. Ezeket a szervezet tagjai érvényesnek fogadják el, követik s az új tagoknak is átadják, mint a problémák megoldásának követendő mintáit, és mint kívánatos gondolkodás- és magatartásmódot.”³⁰ A szervezetek kultúráját nagymértékben befolyásolja a szervezeti működés két szintjének egymáshoz való viszonya: az egyik az úgynevezett formális működés, a másik pedig az informális viszonyok és viszonyulások hálózata.³¹ Minden szervezet életében ez a kettő párhuzamosan van jelen és egyszerre hat. Egy jól működő szervezet esetében a formális pozíciók felelősségi és hatáskörökre vonatkozó rendszere nem áll távol az informális működéstől. Előfordulhat az a sajátosság is, hogy bár valaki formálisan vezető, a csoport életében informálisan valójában más a véleményvezér, ezért a valódi döntések akár a vezető megkerülésével is történhetnek, vagy a meghozott döntést a csoport tagjai szabotálhatják, vagy saját értelmezésükben hajthatják végre. A formális szervezeti működésben a pozíciók és rangok papírformája érvényesül. Az informális szervezeti működésben viszont a pozíció birtoklása nem jelenti azt, hogy az adott vezető „erős játékos” a pályán.³² A Magyarországi Református Egyház több száz éves tradíciója szerint az egyház valóságában élők számára a pozíciót hordozók tekintéllyel bírnak. Ugyanakkor a magyar szervezeti kultúrára nagyon is jellemző módon kapcsolati és érzelmi alapon informálisan születnek döntések, intéződnék el ügyek:

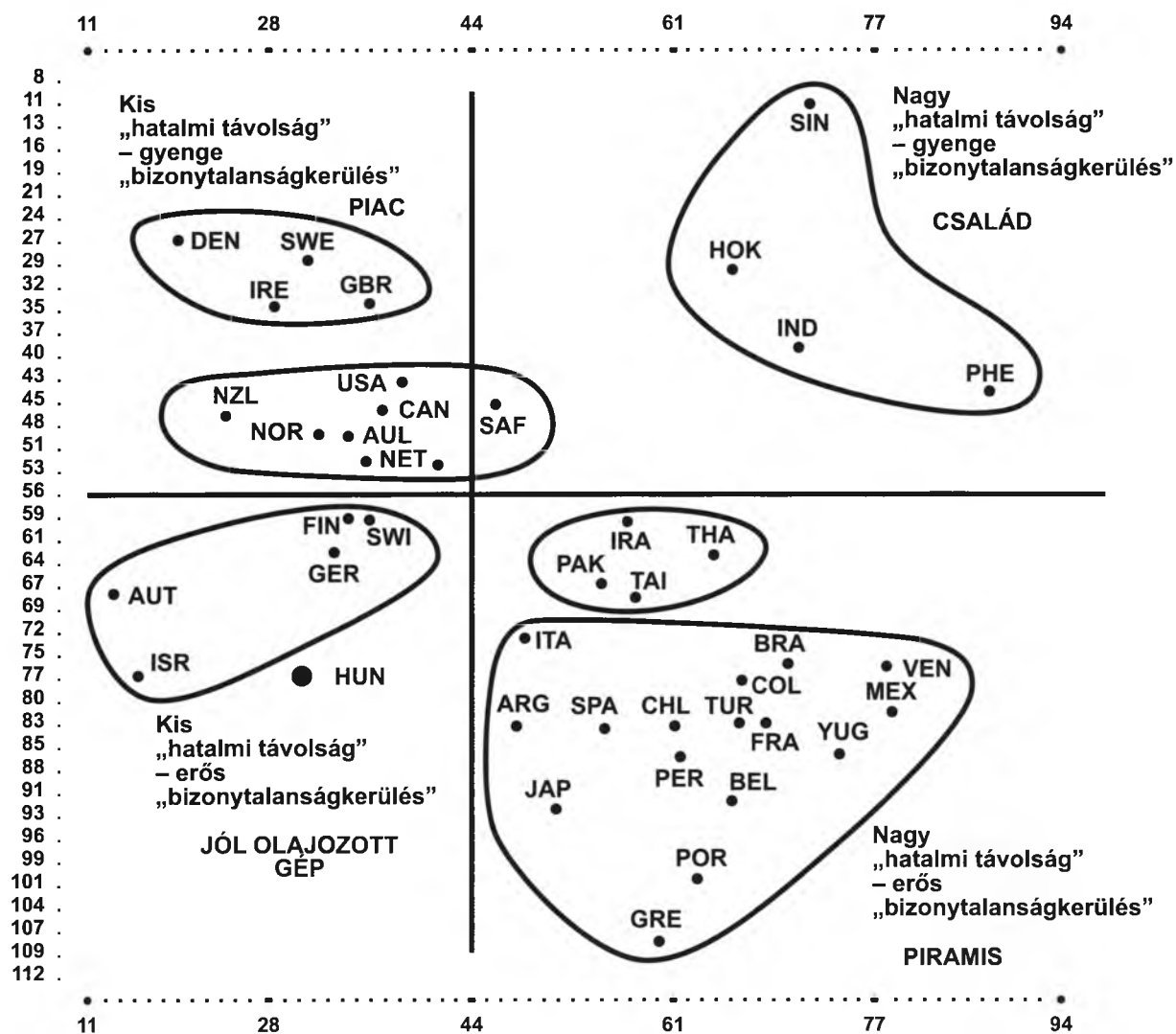
„Az itteni beosztott lelkész felesége veszélyeztetett terhes lett, és a beosztott lelkész leköltözött hozzá vidékre. Felszabadult a helye, és akkor a lelképásztor meghívott, hogy akkor jöjjenek én, és sikerült elintézni, és kirendeltek ide.” (31,24)

A magyar szervezeti kultúra sajátossága az, hogy a hivatali utak és a szabályok betartását nagymértékben elvárjuk másoktól, de saját magunkra nézve nem tartjuk kötelező érvényűnek. A bürokrácia „jól olajozott gépezetként” működjön, s ha lehet, tegyen velünk kivételt.³³ Sajátos az a vezetéshez való viszony a magyar kultúrában, amiben érvényesül a „ne szólj szám, nem fáj fejem”³⁴ magatartás, nagyon erős a bizonytalanságkerülés. Ezt a jelenséget az egyik olyan lelkész, aki több vidéki gyülekezetben is szolgált, a következőképpen látja:

„Mindenhol egyet láttam, hogy borzasztó kiszolgáltatottság van és borzasztó szervilizmus és borzasztó megfélemlítés van. Ezt igazából nem lehet annak a számlájára fölrírni, hogy valami történt a múltban, mert már régóta megtörtént a rendszerváltás, csak a módszer az jó és tovább él.” (7,62)

„Bizonytalanságkerülés” index

„Hatalmi távolság” index

4. ábra³⁵

Amint azt a Hofstede nemzetközi kutatásainak alapján készült ábra is mutatja, a magyar nemzeti kultúrában a bizonytalanságkerülés mellett a hatalmi távolság nem olyan nagymértékű, mint több európai országban.

Többnyire szeretünk jóban lenni a főnökünkkel, és erre általában a vezetők is nyitottak. Ez a barátkozás, baráti légkör a református egyházban is megfigyelhető:

„Én nem voltam szívbajos leülni a saját espereseimmel, a püspökkel beszélgetni dolgokról. Sok tekintetben láttam azt, hogy volt olyan püspök, aki nagyon jól látta a saját egyházának a valóságát és amellet, hogy a saját vizeire senkit nem engedett be büntetlenül, de ugyanakkor az egyház nyomorúságain túllátva sok helyzetet gordiuszi karddal tudott átvágni.” (7,85)

„Ilyen szempontból sose tudtam félni az egyházi feletteseimtől, hogy most jaj, jön az esperes vagy a püspök, és akkor nekem össze kéne magamat nemtudom-mitcsinálni. Nem, abszolút a partneri, korrekt viszonyra törekedtem mindig is mindenkivel, velük is, és működik. Szóval nem vagyok ez a fajta ilyen »alárendelem magam a dolognak«, mert úgy érzem, hogy nincs okom alárendelni.” (18,35)

A református egyház szintjeit és méretét tekintve hierarchikusan „lapos” szervezetnek tekinthető, nagyvállalat méretű, de működésében egy kis- és középvállalkozás attitűdjeit és működési mechanizmusait mutatja, amely egy nagy családi vállalkozás viszonyulásaira emlékeztet.³⁶ A szinteket tekintve nagyon erős az egyházban az autonómiára törekvés, ezért sajátos módon az esperesek és püspökök is találkoznak „a hatalmi olló jelenségével”, formálisan hatalmuk vagy ugyan, de informálisan kevés eszközzel rendelkeznek a helyi szint irányítása felett, sőt az alsóbb szintek ellenállásán kívül, a velük szemben táplált ellenszerv is megjelenik:³⁷

„Folyamatosan hadban állsz az esperessel, a püspökkel és a Zsinattal, mert mindenki mondja, hogy ezért vagy hülye, vagy azért vagy hülye, nem tartod be a szabályokat.” (17,36)

„Egy bizonyos bizalomhiány a papoknak. Egymás közt, az egyházi vezetés iránt... abszolút nem értek vele egyet. Éktelen nagy barmok vannak, le kell váltani őket, és kész. Magad mellé kell állítani mondjuk egyházmegye közösségét, és kell találni egy normális esperest. Nem hőzöngeni, hanem rámutatni, hogy hol lopott, ha olyan –

nem nagyon van ilyen azért, inkább csak butaságot mondok. Meg kell buktatni, ilyen bizottság, olyan bizottság, csókolom. Kezünkben vannak az eszközök, nem nyavalyogni kell, hanem dolgozni. Összefogni, megbeszélni, csinálni.” (17,34)

Ugyanakkor a rendszer szintjein belül „hatalmi zónák”³⁸ jelennek meg, ha valaki a „törzshöz”,³⁹ érdekcsoporthoz vagy domináns koalícióhoz tartozik, akkor előnyöket élvez a többiekhez képest:

„Nekem nagyon rossz az egyházképem. Nagyon utálok azt, hogy kiskirályok vannak az egyházunkban, hogy nem lehet őket megmozdítani és azt csinálnak, amit akarnak és átgázolnak embereken és hülyének néznek...” (1,14)

A „hatalmi udvar”⁴⁰ létrejötte egyfajta öngerjesztő folyamat, hiszen a hatalmat gyakorló olyanokkal veszi körül magát, akik hallgatnak szavára, illetve a többiek akár nagyobb hatalmat is tulajdonítanak a hatalomszemélynek:

„Itt a [lelkész] egy király volt, akivel nem lehetett vitakozni. Valahogy mindig erőszakos volt. ...Neki semmiért nem görbült a haja szála sem. Ő mindent el tudott érni. Őt nem érdekelte, hogy a presbitérium és a gyülekezet is morzsolódik. Ő itt kiépítette a saját kis klientúráját, akik fizetett presbiterek voltak. A 30 tagú presbitérium nagy többsége kötődött financiálisan intézményekhez. Ami természetesen azt jelentette, hogy az ő emberei voltak...” (9,11)

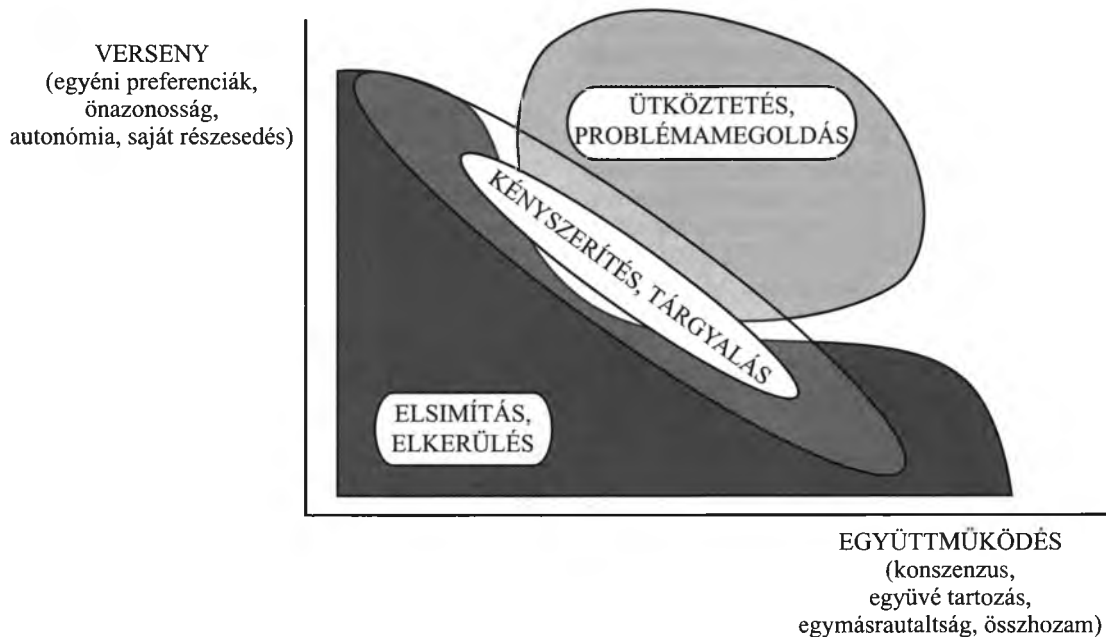
A versenyszférához képest az egyházi miliőre a kooperációra épülő szervezeti működés jellemző. A közös döntés, a presbitériumok demokratikus felépítése, a testvéri szeretet ethosza nagymértékben meghatározza az egyházi szervezeti

kultúrát, ugyanakkor az együttműködés formáitól való eltérés, a versengés, a mások hátán való előrejutás idegen a rendszertől és nem elfogadott dolog.⁴¹ Amíg a versenyszférában a versengés természetes, elfogadott része a profitmaximalizáló célok megvalósításának, addig az egyházban a célok között szerepel az együttműködés, Isten országának közös építése, ezért a megjelenő versengés fájdalmakat és zavart okoz a rendszerben:

„Tehát mindig egyfajta védettséget ad, most én inkább burokra gondolok – ami puhább, mint a vasfal – az egyházi közeg. Egy egyházi iskolának a tanári karáról is, hogyha szó van. Nagyon kegyetlen dolgok megtörténnek ott is, de mostanra amit én látok a világból... A politika is... Tehát mivel itt hatalomról van szó, amivé formálja az embereket, az kietlen, szeretetlen, önző, anyagi. Ezek a jelzők, amik eszembe jutottak és értetlenül állok ez előtt. Rangkórság, meg karriervágyak.” (5,97)

„Bár keresztyének vagyunk, de nagyon fúrjuk egymást, szóval nagyon sokszor a pénz dominál. (...) Mikor az ember benne van, akkor rájön, hogy mit vár egy ilyen emberi szervezettől.” (3,50)

A szervezetek azon tehetetlensége, ami a kialakult status quo megtartásának érdekében a legtöbb konfliktust inkább az elkerülés irányába tolja, az egyházban is érvényesül. Az alábbi ábra azt szemlélteti, hogy a hatalmon lévők a szervezetekben leginkább a feszültségek elodázását, ha pedig ez nem megy, akkor a „zéró összegű játszma”⁴² helyzeteit részesítik előnyben, melyre a versengő vezető és alkalmazkodó beosztott felállás a jellemző.

Jelmagyarázat:

- A hatalmi kapcsolatrendszer dominanciája
- A hatalmi, instrumentális, tárgylási és társas-érzelmi kapcsolatok kiegyensúlyozottabb érvényesülése

5. ábra⁴³

Ez a szervezeti szintű konfliktuskerülés, vagy az alkalmazkodásra kényszerítés a lelkészinterjúkban is visszaköszön:⁴⁴

„Akkor odajött hozzám valaki, aki esperes a Tiszán-innen, és azt mondta, hogy: »te, itt nem szokás őszintének lenni«. Nem tanultam meg ezt a leckét és ennek lettek következményei.” (6,14)

„Az ilyen aknamunka volt. (...) ahogy az egyházunkban szokás. Ez nem arról szól, ez az egyház, hogy szemtől-szembe odaállnak és azt mondják, hogy na ez a problémám veled. Nem! Szépen hátulról mellbe. Ez, ez máig így van. És mindezt leöntjük keresztyén mázzal. Mosolygunk a másokra, és háta mögött meg leszúrjuk. Tehát ez tökéletesen így volt már akkor is. És ez borzalmasan visszataszító dolog az egyházban. Csak aki kívülről nézi, az észre se veszi. Ennél undorítóbb, mint amit az egyházban csinálunk, hogy mosolygunk a másokra, és hátulról fúrjuk, meg híresztelünk róla, ezt annyira undorító-nak gondolom, és sajnos benne vagyok én is, és próbálok ellene tenni, tehát én is, én általában szemtől-szembe is azt mondom, amit a háta mögött valakiről.” (22,91–94)

„Én inkább az egyházamat látom úgy, hogy egyre többen vannak, akiknek elege van ezekből a kimondásokból. Egyre több velem egykorú, vagy még fiatalabb, vagy idősebb lelkész mondja azt, hogy elegendem van a hazugságból, elegendem van a kétszínűségből, hogy itt bárki mondhat bármit. Játsszuk őszintén ezt a történetet, és én nagyon azt remélem, hogy előbb-utóbb ez lesz, hogy szóval az lesz már a Kánaán. amikor merünk ezekről beszélni nyíltan, nem pedig így fű alatt, névtelen leveleket írogatunk, hogy kinek az anyja, meg hogy...” (12,43)

Főnt és lent szervezeti kérdéseim kívül találunk még további feszültségpontokat, melyeket a lelkészek megemlítettek.

Az egyik ilyen a gyülekezeti és az intézményi lelkészség kérdése:

„Szélmalomharc, ez az örökös, ellehetetlenített állapot. Az hogy lelkészként az egyház úgy tud gondolkodni, hogy aki lelkész, az gyülekezeti lelkész. Nem tud mit kezdeni azokkal, akik kilógnak a rendszerből, mert kórházban, börtönben, vakokkal, vagy gyerekekkel akar foglalkozni. Legyél fiam gyülekezeti lelkész, azzal tudnak mit kezdeni, az benne van a rendszerben. Mint jó fogas-kerék illeszkedik a többihez.” (5,86)

A következő a női lelkészség kérdése, hiszen a lelkészszerep alapvetően férfimodellhez igazodik az egyházi kultúrában.⁴⁵

„Az egy picit ugye a nők-férfiak közötti megkülönböztetés és feszültség jele volt ez, hogy egyszer kibocsátottak a teológiáról, de akkor nem kaptunk palástot, akkor csak kezdet fogtak velünk a professzorok, velünk, nőekkel. A fiúk kaptak palástot meg áldást, mi kézfogást [...] volt egy lelkészszentelés csak nőknek [...] hát úgy tűnik, hogy akkor most már végképp megkaptuk az egyenjogúságot. (19,10)

„És ez, igen hát ezen nagyon sokat gondolkodom ezen, ez, amiről beszéltem, hogy nőként, anyaként mit jelent szolgálni, ugye mi úgy jöttünk ide, hogy óriási pocakom volt, és azóta ez így valahogy rögzül sok emberben, hogy én biztos terhes vagyok és gyerek fog születni hamarosan és szoptatok és fürdetek. Nyilván ez természetes, vannak emberek, akik ettől nem nagyon tudnak elszabadulni, akiknek nyilván nem is leszek, olyan lelkész amilyen mondjuk, én szeretnék lenni, egy kicsivel nagyobb tekintély.” (29,24)

Megjelenik az idős és a fiatalabb generációk közötti feszültség:

„A megyében volt egy konfliktusom, mondhatnám permanens konfliktus azóta is. Az első egyházmegyei közgyűlésen (...), amikor részt vettem akkor, valamilyen ügyben felszólaltam, és akkor a (lelkész neve) azt mondta, hogy »öcsi, neked itt nem kell beleszólnod a nagyok dolgába« ezt az »öcsi« szót konkrétan használta is. És akkor megint jelentkeztem és felálltam és mondtam neki, hogy ugyanolyan lelkészi diplomám van, mint neki, úgyhogy megkérem, hogy ehhez mérten kommunikáljon ezentúl. Szerintem ez ott alapvetően be is tette a kaput a vele való kapcsolatban, de vele folyamatosan konfliktusos a kapcsolatom.” (14,104)

„Szerintem egy teológust nem szabadna kiengedni anélkül, hogy legalább egy évet ne húzna le máshol, ne tanulna alázatot, ne tanulna csöndben léte, még akkor is, ha látja, hogy mit kéne csinálni, de nem ő a főnök, nem teheti meg.” (18,35)

A hatalmi centrumban lévők és a hatalmi periférián lévők közötti feszültség:

„Nekünk ezek a bűnös központiak voltak, tehát ott nagyon erős politikai befolyás előtt álltak, azok az árulásnak sokszor – nehéz, tehát nem akarnám így generálisan elítélni, de mindenesetre egy olyan hely volt, ahol az államnak nagyon nagy befolyása volt különböző személyeken keresztül, félelmek voltak, elnyomások szorongások. Szóval nem volt egy egyszerű kör. És hát ebből az én szocializációból az adódott, hogy én ezt nem vagyok hajlandó elfogadni.” (8,15)

„Tehát az a tapasztalatom, hogy akkor beszél az emberrel a püspöke és az iskolaigazgatója először és utóljára, amikor felmond. Addig nem voltam érdekes, nem voltam tényező, hát vittem szépen tovább a gépezetet. (...) elmentem, odamentem és akkor (a püspök) megkérdezte tőlem, hogy te írtad ezeket a tanokat? – igen, válaszoltam. – Visszavonod őket? – Nem, válaszoltam. Akkor takarodj! (...) azt hittem, hogy legalább kiállítanak ott egy valamirevaló barátot, hogy egy becsületes disputában gyűrjön le. De még erre sem vették a fáradságot. Nem vonod vissza? Nem. – Mehetsz Isten hírével. Mindig csak ekkor figyelnek fel az emberre, amikor elköszön.” (5,86)

A politikai és a lelki hatalom összeegyeztethetőségének kérdései

A gyülekezetek intézményfenntartása hatalmi helyzetbe hozza a gyülekezeteket, hiszen így a gyülekezet vezetése, mint „a domináns koalíció” lehet jelen a helyi község/város életében. A gazdasági és/vagy az intézményeken keresztül gyakorolt hatalom kérdése, kihívása és kísértése, hogy tud-e olyan keretet biztosítani a gyülekezet számára, hogy az hitelen képviselje Krisztus ügyét a világban.⁴⁶ Zalatnay István említett előadásában így fogalmaz a hatalom kapcsán: „Istenről legtöbbször az emberi élet és viszonyok területéről vett kifejezéseket használva beszélünk: a hasonlóság mindig csak viszonylagos. [...] Az Isten hatalma nem lehet minta az emberi hatalomgyakorlás számára úgy, ahogyan lehetséges, ha szeretetéről, könyörületességéről stb. beszélünk.”⁴⁷ Isten, aki akaratának véghezviteléhez delegált hatalommal ruházta fel az embert, de az emberi hatalomgyakorlásban az eszközök és célok sokszor felcserélődhetnek.⁴⁸ Minél nagyobb a hatalom, annál nagyobb annak a veszélye, hogy nem tudunk jól élni vele, ahogy Buzzard fogalmaz: „saját növekedő hatalmunk növekvő veszélyt is hordoz önmagunk

számára”.⁴⁹ A lelki és szellemi hatalom elérésére való törekvés a helyi közösségekben sajátos kihívássá válik, ha ehhez politikai/gazdasági/munkáltatói hatalom is párosul:

„Mi egy lelkipásztor dolga? Intézmények építése, a projektek menedzselése vagy intézményekért felelősség vagy gyülekezetépítés vagy/és gyülekezetépítés lehet a kettőt együtt csinálni. (...) Van olyan lelkipásztor, aki 10 intézmény igazgatója. Csöndben megkérdezem, hogy mit csinál egy gyülekezetben. Az ottani presbitérium szintén többet akar, nagyobbakat: miért nincs öregotthonunk, miért nincs, miért nem vesszük vissza a temetőt. Visszavették a temetőt. 2008-ban azóta is veszteséges az iskola. (...) Az Isten országa építésének nem az az előremenetele, hogy temetőből próbálunk profitot behozni. Bocsnátot kérek.” (27,6)

„Ott volt néhány, akik vállalkozásba akarták vinni a gyülekezeti életet. Én nem, azért én ezt le is írtam, a presbitérium elé tárom, Isten engem a vállalkozásból hívott ki. Nekem ezzel semmi bajom, hogy ha valaki vállalkozó, mert ha ez az útja. De a gyülekezetnek nem vállalkozás az útja. Újra mondom, nem intézményellenes, nagyon sok áldást kaptunk.” (27,9)

„Keresztény iskolát kellett csinálni nem keresztény tanárokkal. Olyanokkal, akik akadtak, nem lehetett válogatni, hanem őket kellett megnyerni ennek az ügynek. Sok feszültséget is hordozott ez. Nem egy normális helyzet ez az evangelizációnak. Hogyan tudsz evangelizálni olyanoknak, akik függnek tőled? Nem is tettük ezt, aztán ezt el is választottam a napi dolgoktól. Nem az evangelizáció eszköze az intézmény. Az evangelizációt a gyülekezetnek kell végeznie. Intézményeink ezt anyagilag segíthetik, abban lehet eszköz. Tudunk alkalmazni még lelkipásztorokat stb. De nem élhetünk vissza a hatalmunkkal. Ez így is volt és marad is (...) De nagyon megterhelő volt számomra. Az volt a dolgom, hogy működtessem az iskolát. Legyen bizalom, jó legyen. Ez egy technika, nem lelkészi munka. (...) De egy hasadtság volt bennem, hiszen (...) visszakérültem egy technokrata helyzetbe. Működtetünk egy egyre nagyobb rendszert. [létszám] pedagógusunk van, és még sok technikai alkalmazott.” (25,12)

A világszemlélet kettőssége és az ebből származó dinamikák

Minden milliónek saját kultúrája, szókészlete van, és az egyházi kultúrának is megvannak a sajátosságai. A különböző terepek (forprofit, civil, közoktatás, egészségügy, egyház stb.) témái lehetnek hasonlóak, ami viszont különbség, az az eltérő kultúra, melynek leginkább látható része a nyelvhasználat.⁵⁰ Ez a nyelv olyan kultúrát teremt, amelyben a beavatottak társadalmi osztálytól, nemtől, életkortól és nemzetiségtől függetlenül is részesei egy közös értelmezési rendszernek.⁵¹ Egyrészt beszélhetünk úgy az egyházzal, mint intézménnyel, ami szerint az egyház egy látható szervezet, melynek hierarchiája, alkalmazottai, önkéntesei, szabályzata, rítusai és ceremóniái vannak, ugyanakkor az egyház leírható úgy is, mint egy informális lelki közösség.⁵² Ez feszültséget is szülhet, ugyanakkor dinamikát is ad ennek a szervezetnek. Egyik lelkész így vall e kettősségről: „Mert túl sok ember van, aki nekem elvileg szolgatársam, akikre nem tudok én úgy tekinteni.” (3,63) Az egyházzal egyszerre gondolunk úgy, mint jelenvaló és mint eljövendő, mint látható ugyanakkor láthatatlan, nagyon is földi, mégsem e világból való értékek

alapján működő szervezetre.⁵³ Ez a kettősség az interjúkban is megjelent, hiszen a vezető-beosztott viszony értelmezhető úgy, mint bármely más terepen, ugyanakkor bibliai mércén mérve a vezető szolgálja kell, hogy legyen saját beosztottainak. A kollegiális viszonyok tekintetében nézhetünk a másik emberre, mint munkatársra, aki egyben testvér és szolgatárs. A hivatáson belül tekinthetünk úgy az életvezetési kérdésekre, mint egyéni megküzdésre és döntéshozatalra, ugyanakkor nézhetjük a hivatást, mint isteni hívást a közösség számára. És a munkát nézhetjük úgy is, mint szolgálatot és Isten országának építését, melyben az egyéni történet egy önmagán túlmutató történet részeként képezi.⁵⁴ Ennek a kollektív történetnek központja Isten, aki jelen van az élet minden pillanatában, velünk van, de egyszerre kívülről is látja az életünket.⁵⁵ Ennek a keresztyén valóságnak sajátja, hogy a világot Isten ítéletének és munkálkodásának színtereként szemléli, és ez hatással van mind a formális, mind pedig az informális viszonyokra:

„Abból, amit az emberek életében Isten munkájaként felismer az ember, egyre világosabban tükrözte, hogy milyen hatalmas az Úr, és mennyire övé a dicsőség, és mennyire egyszerű eszközök vagyunk az Ő kezében. Tehát formálódott bennem ilyen értelemben, de azt nem mondom, hogy mássá vált, hanem inkább kibontakozott, kinyílt számomra, és ez azóta is tart, ez nem lezárt valóság, hanem újra és újra, egyre mélyebben rácsodálkozom, hogy milyen hatalmas Isten.” (11,17)

Siba Balázs

FELHASZNÁLT IRODALOM

- ADLER, A.: Emberismeret, Göncöl Kiadó, Budapest, 1994.
AUGUSTINUS: Vallomások, Budapest, Gondolat, 1982.
BAKACSI Gyula: A szervezeti magatartás alapjai, Budapest, AULA, 2010.
BAKACSI Gyula: Szervezeti magatartás és vezetés, Kolozsvár, Scientia Kiadó, 2004.
BENKŐ Antal: Önmegvalósítás: antropológiai megfontolások, In: Önmegvalósítás keresztény szemmel, Pszichológusok és teológusok 9, Budapest, Új ember Kiadó, 2006, 35–54.
BERGER P. – LUCKMANN, T.: A valóság társadalmi felépítése – Tudászociológiai értekezés, Budapest, Jászóveg Műhely Kiadó, 1998.
BRUNER, J.: Acts of Meaning, Harvard University Press, Cambridge, 1990.
CSEPELI György: A szervezkedő ember – A szervezeti élet szociálpszichológiája, Budapest, Orisis Kiadó, 2003.
CSEPELI György: Szociálpszichológia mindenki, Budapest, Kossuth Kiadó, 2014.
DRECHSEL, W.: Lebensgeschichte und Lebens-Geschichten – Zugänge zur Seelsorge aus biographischer Perspektive, Gütersloh, 2002, Gütersloher/Chr, Kaiser,
DUBIED, P.-L.: Die Kriese des Pfarramts als Chance der Kirche, Zürich, TVZ, 1995.
GELLERT, M. – NOWAK, C.: A csapatépítés nagykönyve – Csapatépítés, csapatmunka, csoporttanácsadás elmélete és gyakorlata, Miskolc, Z-Press, 2010.
GERKIN, C. V., Prophetic Pastoral Practice – A Christian Vision of Life Together, Nashville, Abingdon Press, 1991.
GREENFIELD, S.: Identitás a XXI. században, Budapest, HVG Könyvek, 2009.
GULYÁS Péter – KONCZ András – LÁZÁR László – SIBA Balázs: A vezető vezető – a szakmai kompetenciák, a menedzsment módszerek és a spiritualitás összefüggései egy nemzetközi vezetői kutatás tükrében, in: Igazság és ÉLET, X. évf. 2016/1, 177–189.
GUNNEWEG, A. H. J. – SCMITHALS, W.: *Herrschaft*, Stuttgart, Kohlhammer, 1988.
HABERMAS, J.: A kommunikatív cselekvés elmélete, Budapest, ELTE, 1985.
HAFENSCHER Károly: A presbiter mint középvezető?! in: Evangélikus Nevelés 23, Pedagógiai szakfolyóirat XIV. évfolyam, 2015/1.

- HAHN, F.: *Theologie des Neuen Testaments*, Band I–II, Tübingen, Mohr Siebeck, 2002.
- HÁMORI Ádám: Nemzeti identitás – európai identitás – keresztyén identitás, in: BÓNA Zoltán (szerk.): *Ökumenikus Tanulmányi Füzetek* 23. Budapest, MEÖT, 2013/1.
- HÉZSER Gábor: *Vezetés – személyiség – hatalom*, In: Fazekas S. (szerk.): *Vezetés és menedzsment az egyházban és a diakóniában*, Budapest, Kálvin Kiadó, 2008.
- HOFSTEDE, G. J., –HOFSTEDE, G.: *Kultúrák és szervezetek – Az elme szoftvere*, VHE Kft., Budapest, 2008.
- JÁVOR István: *A hatalom szervezete a vállalatban*, Budapest, Közgazdasági és Jogi Kiadó, 1988.
- KLEIN, S.: *Theologie und empirische Biographieforschung – Methodische Zugänge zur Lebens – und Glaubensgeschichte und ihre Bedeutung für eine erfahrungsbezogene Theologie*, Stuttgart, Kohlhammer, 1994.
- KÖNIG, O.–Schattenhofer, K.: *Bevezetés a csoportdinamikába*, Budapest, In Dynamics Consulting Kft, 2014.
- LEITNER, H.: *Lebenslauf und Identität – Die kulturelle Konstruktion von Zeit in der Biographie*, Frankfurt am Main, New York, Campus Verlag, 1982.
- MAFFESOLI, M.: *The Time of the Tribes: The Decline of Individualism in Mass Society*, London, Sage, 1996.
- MAGURA Ildikó, KONCZ Ildikó: *A magyarországi szervezeti kultúrák sajátosságai*, In: Szellemi tőke, mint versenyelőny avagy A tudásmenedzsment szerepe a versenyképességben, Budapest, Lifelong Learning Magyarország Alapítvány, 2010, 402–413.
- MESTERHÁZY Balázs: *A lelkes mint vezető*, in: *Evangélikus Nevelés* 23., Pedagógiai szakfolyóirat XIV. évfolyam, 2015/1.
- MEZEI Júlia, KONCZ András, SÁRDI Tamás: *Az együttműködés és versengés dinamikájának modellálása a fogoly-dilemma segítségével – egy tréning-gyakorlat tanulságai*, in: *Alkalmazott Pszichológia*, V. évfolyam 3–4. szám, 2003, 133–143.
- MOSELEY, R. M.: *Becoming a Self Before God – Critical Transformations*, Nashville, Abingdon Press, 1992.
- PLESSNER, H.: *Conditio Humana*, GS, Bd VIII., Frankfurt am Main, Suhrkamp, 1981, 390–391.
- RUSSELL, B.: *A hatalom – A társadalom újszerű elemzése*, Budapest, Typotex, 2004.
- SCHIEIN, E.: *Organizational Culture and Leadership: A Dynamic View*, San Francisco, Jossey-Bass, 1985.
- SCHULZE, G.: *Die Erlebnisgesellschaft – Kulturosoziologie der Gegenwart*, Frankfurt, Campus, 1992.
- SMITH, A.: *The Theory of Moral Sentiments*, Indianapolis, Liberty Classics, 1982.
- SZÉKELY János: *Önmegvalósítás vagy önmagunk elvesztése? Az önmegvalósítás az evangélium fényében*, In: Tózsér Endre (szerk.): *Önmegvalósítás keresztény szemmel*, Pszichológusok és teológusok 9, Budapest, Új ember Kiadó, 2006, 9–34.
- TILLICH, P.: *Love, Power, and Justice*, New York, Oxford University Press, 1970.
- VAS Csaba: *Hatalom, szakralitás, kommunikáció – Kommunikáció- és médiaelméleti tanulmányok*, Kölcsey Füzetek, 2005.
- WEBER M.: *Vallásszociológia – A vallási közösségek típusai*, Budapest, Helikon, 2005.
- ZALATNAY István: *Krisztus-követés és hatalom – előadás*, Bakonybéli Ökumenikus Konferencia (Bakonybél, 2015. október 17.)
- témák összegzését és tudományos igényű, de egy lehetséges reflexióját írjuk le. Fontosnak tartjuk, hogy ne az előzetes sémák igazolása, vagy illusztrációja legyen egy-egy lelkesnek a beszámolója, hanem a témák „párbeszédbe kerüljenek” a tudományos sémákkal.
- ² Zalatnay István: *Krisztus-követés és hatalom – előadás*. Bakonybéli Ökumenikus Konferencia (Bakonybél, 2015. október 17.)
- ³ Buzzard, L. R.: *A Biblical Theology of Power*, in: *Christian Jurisprudence*, Campbell University School of Law, 1980, 123–161, 127. Letöltés: 2016. január 2. http://scholarship.law.campbell.edu/fac_sw/62
- ⁴ Gunneweg, A. H. J. – Schmithals, W.: *Herrschaft*, Stuttgart, Kohlhammer, 1988, 7.
- ⁵ Vö.: Hahn, F.: *Theologie des Neuen Testaments*, Band II, Tübingen, Mohr Siebeck, 2002, 168–193.
- ⁶ Gunneweg, A. H. J. – Schmithals, W.: *Herrschaft*, 103–106.
- ⁷ Smith, A.: *The Theory of Moral Sentiments*. Indianapolis, Liberty Classics, 1982, 50.
- ⁸ Vö.: Adler, A.: *Emberismeret*. Göncöl Kiadó, Budapest, 1994.
- ⁹ Hézszer Gábor: *Vezetés – személyiség – hatalom*, in: Fazekas S. (szerk.): *Vezetés és menedzsment az egyházban és a diakóniában*. Budapest, Kálvin Kiadó, 2008, 109.
- ¹⁰ Benkő Antal: *Önmegvalósítás: antropológiai megfontolások*, in: *Önmegvalósítás keresztény szemmel*. Pszichológusok és teológusok 9. Budapest, Új ember Kiadó, 2006, 35–54. 53.
- ¹¹ Plessner, H.: *Conditio Humana*, GS. Bd VIII.. Frankfurt am Main, Suhrkamp Verlag, 1981, 390–391. és Székely János: *Önmegvalósítás vagy önmagunk elvesztése? Az önmegvalósítás az evangélium fényében*, in: Tózsér Endre (szerk.): *Önmegvalósítás keresztény szemmel*. Pszichológusok és teológusok 9. Budapest, Új ember Kiadó, 2006, 9–34. 25.
- ¹² Augustinus, *Vallomások*, Budapest, Gondolat, 1982, X. könyv II. fejezet 278–279.
- ¹³ Hahn, F.: *Theologie des Neuen Testaments*, Band I, 113.
- ¹⁴ Saját szerkesztés.
- ¹⁵ Vas Csaba: *Hatalom, szakralitás, kommunikáció – Kommunikáció- és médiaelméleti tanulmányok*. Kölcsey Füzetek, 2005. 48.
- ¹⁶ König, O. – Schattenhofer, K.: *Bevezetés a csoportdinamikába*. Budapest, In Dynamics Consulting Kft., 2014, 47–48.
- ¹⁷ Az ábrán a külső környezetet, illetve a közös ellenséget jelöli az „E” betű.
- ¹⁸ Saját szerkesztés.
- ¹⁹ Gellert, M. – Nowak, C.: *A csapatépítés nagykönyve – Csapatépítés, csapatmunka, csoporttanácsadás elmélete és gyakorlata*. Miskolc, Z-Press, 2010. 191–194.
- ²⁰ Weber M.: *Vallásszociológia – A vallási közösségek típusai*. Budapest, Helikon, 2005, 87. Lásd még: Hafenscher Károly: *A presbiter mint középvezető?!* in: *Evangélikus Nevelés* 23. Pedagógiai szakfolyóirat XIV. évfolyam, 2015/1. 95–100.; Mesterházy Balázs: *A lelkes mint vezető*, in: *Evangélikus Nevelés* 23. Pedagógiai szakfolyóirat XIV. évfolyam, 2015/1. 81–88.
- ²¹ Gulyás Péter – Koncz András – Lázár László – Siba Balázs: *A vezetett vezető – A szakmai kompetenciák, a menedzsment módszerek és a spiritualitás összefüggései egy nemzetközi vezetői kutatás tükrében*, in: *Igazság és ÉLET*, X. évf. 2016/1, 177–189.
- ²² Fil 3,20.
- ²³ Habermas, J.: *A kommunikatív cselekvés elmélete*. Budapest, ELTE, 1985.
- ²⁴ Csepeli György: *A szervezkedő ember – A szervezeti élet szociálpszichológiája*. Budapest, Orisis Kiadó, 2003, 349.
- ²⁵ Hámori Ádám: *Nemzeti identitás – európai identitás – keresztyén identitás*. in: Bóna Zoltán (szerk.): *Ökumenikus Tanulmányi Füzetek* 23. Budapest, MEÖT, 2013/1. 42–63.
- ²⁶ Schulze, G.: *Die Erlebnisgesellschaft – Kulturosoziologie der Gegenwart*. Frankfurt, Campus, 1992.
- ²⁷ Schulze, *Die Erlebnisgesellschaft*, 423.
- ²⁸ Leitner, H.: *Lebenslauf und Identität – Die kulturelle Konstruktion von Zeit in der Biographie*. Frankfurt am Main, New York, Campus Verlag, 1982, 74.
- ²⁹ Bruner, J.: *Acts of Meaning*. Harvard University Press, Cambridge, 1990, 91.
- ³⁰ Schein, E.: *Organizational Culture and Leadership – A Dynamic View*. San Francisco, Jossey-Bass, 1985, 9.
- ³¹ Bakacsi Gyula: *Szervezeti magatartás és vezetés*. Kolozsvár, Scientia Kiadó, 2004.
- ³² Russell, B.: *A hatalom – A társadalom újszerű elemzése*. Budapest, 2004, Typotex, 33.

JEGYZETEK

¹ Ez a tanulmány része egy nagyobb vállalkozásnak, melynek során lelkes életének „megtörténetét” (Kernnarration) követve tartalom-elemzés módszerrel összesen kilenc téma mentén vizsgáljuk a lelkesi identitás kulcskérdéseit. Ez úton szeretnék köszönetet mondani Hámori Ádám kollégámnak és az általa vezetett egyház-szociológia szeminárium teológus hallgatóinak, akik az elmúlt három év során összesen 33 protestáns lelképásztorral készítették interjút az ország különböző pontjain. Az interjúk anyagát, az interjúrészleteket a társadalomtudományos közlemények módszertani gyakorlatának megfelelően anonim módon idézzük. A kutatás célkitűzéséből adódik, hogy az információkat, interjúszövegeket elsősorban nem személyhez kötöten, hanem a tágabb jelenségkör sajátosságainak bemutatására használjuk. Módszertanát tekintve a tanulmánynak nincs előzetes hipotézise, amit igazolni szeretnénk, hanem az interjúkban előkerült

- 33 Hofstede, G. J. – Hofstede, G.: Kultúrák és szervezetek – Az elme szoftvere. Budapest, VHE Kft., 2008.
- 34 A Human Synergetics® módszertanával 2010-ben végzett Országos Szervezeti Kultúra Kutatás eredményeinek összefoglalása: Magura Ildikó, Koncz Ildikó: A magyarországi szervezeti kultúrák sajátosságai. In: Szellemi tőke, mint versenyelőny avagy A tudásmenedzsment szerepe a versenyképességben. Budapest, Lifelong Learning Magyarország Alapítvány, 2010, 402–413.
- 35 Bakacsi, Szervezeti magatartás és vezetés, 233.
- 36 Hegedűs Zoltán: Amit érdemes megtanulni a multiktól, és amit nem – Kisvállalkozók figyelmébe. Budapest, HVG Kiadó, 2009, 58kk
- 37 Jávor István: A hatalom szerkezete a vállalatban. Budapest, Közgazdasági és Jogi Kiadó, 1988, 75.
- 38 Jávor, A hatalom szerkezete a vállalatban, 122.
- 39 Maffesoli, M.: The Time of the Tribes – The Decline of Individualism in Mass Society. London, Sage, 1996.
- 40 Csepeli György: Szociálpszichológia mindenkiben. Budapest, Kossuth Kiadó, 2014, 158.
- 41 Vö.: Mezei Júlia, Koncz András, Sárdi Tamás: Az együttműködés és versengés dinamikájának modellálása a fogoly-dilemma segítségével – egy tréninggyakorlat tanulságai, in: Alkalmazott Pszichológia, V. évfolyam 3–4. szám, 2003, 133–143.
- 42 Konfliktusok esetén a zéró összegű játszmában csak „nyertes vagy vesztes”, egymást kiegészítő pozíciói léteznek a felek számára.
- 43 Bakacsi Gyula: A szervezeti magatartás alapjai. Budapest, Aula, 2010, 182.
- 44 Bakacsi, A szervezeti magatartás alapjai, 179.
- 45 Dubied, P.–L.: Die Kriese des Pfarramts als Chance der Kirche. Zürich, TVZ, 1995, 61.
- 46 Tillich, P.: Love, Power, and Justice. New York, Oxford University Press, 1970, 97.
- 47 Zalatnay István, Krisztus-követés és hatalom, 2015.
- 48 Buzzard, A Biblical Theology of Power, 160.
- 49 Buzzard, A Biblical Theology of Power, 132.
- 50 „A valóságfenntartás nagyobb része a beszélgetésekben implicit, és nem explicit módon jelenik meg. Csak a legkritikább esetben forog a beszélgetés a világ lényegének problémája körül. Valóság-meghatározása sokkal inkább egy olyan világ háttéré előtt történik, amelyet hallgatólagosan bizonyosnak tartunk.” Berger, P. – Luckmann, T.: A valóság társadalmi felépítése – Tudásszociológiai értekezés. Budapest, Józsefvárosi Műhely Kiadó, 1998, 211.
- 51 Moseley, Becoming a Self Before God, 20
- 52 Érdekes, hogy az interjúban a „püspök”, „presbitérium”, „esperes” szavak köré gyűltek a hatalmas kapcsolatos gondolatok, de például a „hierarchia” szó egyszer sem fordult elő az interjú során.
- 53 Gerkin, C. V., Prophetic Pastoral Practice – A Christian Vision of Life Together. Nashville, Abingdon Press, 1991, 16–17.
- 54 Klein, S., Theologie und empirische Biographieforschung – Methodische Zugänge zur Lebens – und Glaubensgeschichte und ihre Bedeutung für eine erfahrungsbezogene Theologie. Stuttgart, Kohlhammer, 1994, 36.
- 55 Drechsel, W., Lebensgeschichte und Lebens-Geschichten – Zugänge zur Seelsorge aus biographischer Perspektive. Gütersloh, Gütersloher/Chr. Kaiser, 2002, 41.

KITEKINTÉS

ATOMENERGIA ÉS ÉLETSTÍLUS

címmel tudományos konferenciát rendezett a Magyarországi Egyházak Ökumenikus Tanácsa 2015. október 9-én Budapesten. Az előadások egy részét az előző számban közzeltük: Lányi András humánökológus, ELTE; Szűcs Ferenc teológus, KGRE; Kroó Norbert fizikus, MTA; Kodácsy Tamás lelkész, MRE Ökogyülekezet. Az alábbiakban a Theologiai Szemlében nyomtatásban még meg nem jelent előadásokat olvashatják az érdeklődők: Végh László atomfizikus, DE; Viktor András biológus, ELTE; Béres Tamás teológus, EHE; Fazakas Sándor teológus, DRHE. Az előadások a konkrét téma apropóján, az élet egyéb területeire vonatkozóan is elgondolkodtató és továbbgondolandó természet- és társadalomtudományi szempontokat vetnek fel. (a szerkesztő)

Az atomerőművek és az emberiség jövője

Az ember esendő, de a legsúlyosabb bűnököt nem egyenként, hanem közösségként követjük el. Emiatt az egyén legtöbbször észre sem veszi azokat. Csak azt tartjuk bűnösnek, aki embertársa vagy közössége ellen vét. Egyik legfőbb gyengeségünk a rövidlátás. Elsősorban az köt le bennünket, ami éppen van. Erre összpontosítva, erőinket összefogva az éppen most legfontosabbnak tartottal foglalkozunk. Viszont azzal, hogy ami most gyümölcsözőnek látszik, milyen hatása lesz majd a jövőre, keveset, vagy mit sem törődünk. Másik fő gyengeségünk az, hogy a közöttünk, az emberek között kialakult rangsor nem az egyének jó tulajdonságain alapul, mint valaha, és amely természetes lenne.¹ Ma arra nézünk fel, akinek többje van. Emiatt a javakban egyébként is dúskáló euro-amerikai világ, és miattuk lassan az emberiség egésze a fogyasztás növelését tekinti az emberi élet fő céljának. Amit így elkövetünk, a legalvalóbb bűnök egyike, hiszen miköz-

ben a gazdagságot, a fogyasztást erőltetve növeljük, egyúttal a leszármazottainkat fosztjuk ki, az ő életüket tesszük kilátástalanná, sőt lehetetlenné. A rövidlátásunk valamint a pénz bálványozása az atomfegyverek fejlesztésének és az atomerőművek alkalmazásának történetét is meghatározta.

Mind az atombomba, mind az atomreaktorban zajló szabályozható láncfolyamat azon alapul, hogy az urán-235 lassú neutronokkal való hasítása során neutronok is keletkeznek, amelyek lelassulva újabb urán-235 atommagokat hasítanak. A láncfolyamatot az atomreaktorba benyúló, a keletkező neutronokat elnyelő rudakkal szabályozzák. Maghasadáskor energia termelődik, amely elsősorban a keletkezett kisebb tömegű hasadvány atommagok és a neutronok mozgási energiájaként szabadul fel. A fékeződési folyamat pillanatszerűen gyors, a mozgási energiák hőenergiává alakulnak. A hasadvány atommagok nagyrészt magasabb